

PRINCIPALELE REZULTATE ALE NOILOR SĂPATURI ARHEOLOGICE DE LA CUCUTENI-BAICENI*

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

Cultura Cucuteni, parte componentă importantă din Moldova și din nord-estul Munteniei a marelui complex eneolitic cu ceramică pictată de tip Ariușd-Cucuteni-Tripolie, este astăzi din ce în ce mai bine cunoscută, datorită săpăturilor de mare amploare efectuate în anii regimului democrat. În condițiile de lucru create arheologilor români în special cu începere din anul 1949, de când săpăturile arheologice au fost planificate, îndrumate și conduse de către Institutele de istorie și arheologie ale Academiei în colaborare cu muzeele de istorie din cadrul Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, s-a reușit să se obțină numeroase date noi relativ atât la periodizarea culturii Cucuteni, cât și în ceea ce privește felul de viață și de gândire al purtătorilor acestei culturi. Acestea au fost posibile datorită în primul rând faptului că s-au săpat pentru prima dată în întregime așezările cucuteniene de la Hăbășești și Trușești și apoi săpăturilor mai mult sau mai puțin intensive din așezările de la Glăvănești Vechi, Corlăteni, Traian, Valea Lupului, Cucuteni-Băiceni, Tîrpești și din alte locuri din Moldova.

Paralel cu studierea în sine a culturii Cucuteni s-au discutat mai mult sau mai puțin în lucrări speciale sau mai generale și legăturile culturale și cronologice ale acestei culturi neoeneolitice din centrul și sud-estul Europei și chiar de mai departe.

În articolul de față ne vom opri numai asupra principalelor rezultate obținute în urma săpăturilor arheologice recente de la Cucuteni-Băiceni.

Înainte de a prezenta aceste rezultate, vom stărui puțin asupra istoricului săpăturilor de la Cucuteni, a căror faimă a depășit de mult hotarele țării noastre.

În legătură cu istoricul acestor cercetări, se cunoaște mai puțin că acela care a semnalat pentru prima dată așezarea eneolitică de pe cetățuia de la Cucuteni a fost folcloristul ieșean Th. Burada, după cum ne informează el

* S-a adoptat denumirea de Cucuteni-Băiceni, întrucât așezarea celebră de pe Cetățuia de la Cucuteni se află astăzi pe teritoriul comunei Băiceni. Pentru a se evita orice confuzie s-a păstrat și denumirea de Cucuteni, sub care această stațiune este cunoscută astăzi în literatură de specialitate.

însuși într-un articol apărut în 1901 în revista „Arhiva” din Iași¹. Astfel, în 1884, Th. Burada, aflînd de descoperirile arheologice făcute pe Cetățuia de la Cucuteni cu prilejul lucrărilor la o carieră de piatră, se deplasează la fața locului, cerînd în urma celor constatate autorităților locale și județene să înceteze distrugerea stațiunii și în același timp să se efectueze săpături arheologice atît pe locul respectiv, cît și pe altele din apropiere².

După aceste intervenții ale lui Th. Burada, stațiunea de pe Cetățuia a fost explorată sumar între anii 1885 și 1888 de N. Beldiceanu, Gr. Buțureanu și D. Diamandi din Iași, precum și de către N. Butculescu din București³.

Rezultatele acestor cercetări au fost apoi publicate în 1885 de către N. Beldiceanu⁴ și în 1889 de Gr. Buțureanu⁵. De asemenea ele au fost comunicate în 1889 la Paris de către Gr. Buțureanu la Congresul internațional de antropologie și științe preistorice⁶ și de către D. Diamandi la Societatea de antropologie⁷. Prin aceste comunicări, stațiunea eneolitică de la Cucuteni a devenit cunoscută în lumea specialiștilor de pretutindeni, fiind menționată deseori în lucrările lor.

Așa se explică și interesul manifestat de arheologul german H. Schmidt, care la începutul acestui secol, participînd la unele expediții arheologice din nordul Siriei și Turkestan, dorea să studieze și descoperirile de la Cucuteni, pentru o mai bună înțelegere a grupului cu ceramică pictată de la Dunărea inferioară și Balcani⁸.

În acest scop, în anii 1909 și 1910, H. Schmidt, ajutat pentru un timp și de către G. Bersu, a efectuat săpături arheologice de mai mare amploare pe Cetățuia de la Cucuteni, precum și unele mici sondaje în așezarea din vale, de pe locul Dîmbul Morii⁹.

Datorită acestor cercetări, executate în două așezări ale culturii Cucuteni, H. Schmidt a reușit să determine, stratigrafic și stilistic, periodizarea culturii Cucuteni, determinînd fazele Cucuteni A, A-B și B ale acestei culturi, confirmate ulterior prin săpături efectuate de arheologii români în alte stațiuni ale culturii Cucuteni¹⁰. Rezultatele acestea ale cercetărilor lui H. Schmidt

¹ Theodor Burada, *Antichitățile de la Cucuteni*, în „Arhiva Societății științifice și literare din Iași”, XII, 1901, p. 270 și urm.

² *Ibidem*.

³ I. Andrieșescu, *Contribuție la Dacia înainte de romani*, Iași, 1912, p. 13, nota 12.

⁴ N. Beldiceanu, *Antichitățile de la Cucuteni*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie, anul III, vol. V, p. 187 și urm.

⁵ Gr. Buțureanu, *Notiță asupra săpăturilor și cercetărilor făcute la Cucuteni*, în „Arhiva Societății științifice și literare din Iași”, I, 1889—1890, p. 257 și urm.

⁶ Idem, *Note sur Cucuteni et plusieurs autres stations de la Moldavie du Nord*, în *Compte rendu du Congrès Intern. de Paris*, X, 1889, Paris 1891, p. 291.

⁷ „Bulletin de la Société d'Anthropologie de Paris”, seria a 3-a, XII, 1889, p. 582 și urm.

⁸ H. Schmidt, *Cucuteni in der oberen Moldau, Rumänien*, Berlin-Leipzig, 1932, p. 1.

⁹ *Ibidem*, passim.

¹⁰ Pentru această problemă vezi V.I. Dumitrescu, *La civilisation de Cucuteni*, în „Berichten van de rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek”, 9, 1959, p. 7 și urm.; idem, *Originea și evoluția culturii Cucuteni-Tripolie*, în „Studii și cercetări de istorie veche”, XIV, 1, 1963, p. 51 și urm., și XIV, 2, 1963, p. 285 și urm.

se găsesc consemnate în cunoscuta lui monografie din 1932¹¹, a cărei valoare științifică se menține și astăzi, fiind considerată pe drept cuvânt ca lucrare fundamentală pentru cultura Cucuteni.

Cea mai mare parte din materialul descoperit cu prilejul acestor săpături a ajuns la *Museum für Völkerkunde* din Berlin, rămânând la Iași numai foarte puține obiecte, care, după ce au stat un timp la biblioteca Universității, au fost aduse la Muzeul de antichități, înființat în 1916 de către prof. O. Tafrali.

Cu toată importanța excepțională a descoperirilor de la Cucuteni-Băiceni, jumătate de secol nu s-a mai efectuat nici un fel de săpături arheologice în cuprinsul așezărilor eneolitice de pe Cetățuia și de la Dîmbul Morii de la Cucuteni-Băiceni. În schimb, stațiunea de pe Cetățuia a avut mult de suferit în urma săpăturilor pentru extracția pietrei și îndeosebi pentru tranșeele militare din timpul ultimului război mondial.

Avîndu-se în vedere această situație, în 1961 conducerea Filialei din Iași a Academiei a inițiat și a sprijinit reluarea cercetărilor arheologice în așezările eneolitice de renume mondial de la Cucuteni-Băiceni.

Cercetările acestea se continuă cu regularitate în fiecare an de către colaboratorii secției de istorie veche și arheologie a Institutului de istorie și arheologie de pe lângă Filiala din Iași a Academiei și de către unele cadre didactice de la Facultatea de istorie și filozofie a Universității din Iași, cu mijloace materiale puse la dispoziție de către Academie și pentru un timp de către muzeele de istorie din Bîrlad și Bacău¹². La acest șantier participă, pe lângă arheologi, și numeroși studenți practicanți, viitori specialiști în arheologie și profesori de istorie.

Spre deosebire de săpăturile mai vechi, noile cercetări arheologice de la Cucuteni-Băiceni au o extindere mult mai mare, efectuîndu-se atît în cele două așezări eneolitice de pe Cetățuia și de la Dîmbul Morii, cît și în așezările din jur de la punctele Siliște, Laiu și Mlada, cu resturi de locuire din a doua epocă a fierului, din vremea corespunzătoare provinciei romane Dacia, de la începuturile îndepărtate ale feudalismului și din perioada feudală.

În felul acesta, pe lângă obiectivul principal, locuirea eneolitică din fazele culturii Cucuteni, s-a urmărit să se cunoască și celelalte așezări din jur cu resturi de locuire din vremea comunei primitive și pînă în perioada feudală inclusiv, acestea din urmă identificate pentru prima dată de-abia în ultima vreme. Deci o cercetare complexă, corespunzătoare stadiului actual al cercetărilor arheologice din țara noastră.

În ceea ce privește locuirea eneolitică, obiectivul principal al acestui articol, săpăturile arheologice s-au concentrat îndeosebi pe Cetățuia, cercetîndu-se

¹¹ Vezi nota 8.

¹² Săpăturile arheologice sînt efectuate de M. Petrescu-Dîmbovița (responsabil), M. Dinu (responsabil-adjunct), Adrian C. Florescu, I. Ioniță, V. Palade, A. Lászlo și Eugenia Păpușoi.

concomitent, în mod intens, și o porțiune importantă din așezarea din vale, de la Dîmbul Morii ¹³.

Avîndu-se în vedere pe de o parte faptul că H. Schmidt și ajutorul său G. Bersu au efectuat săpături de o mai mare întindere pe Cetățuia, iar pe alta distrugerile masive ale acestei stațiuni în decursul vremii, s-a hotărît ca pe locul respectiv să se execute săpături de control, îndeosebi în porțiunile nederanjate. În acest scop, întreaga stațiune a fost secționată cu o tranșee mediană de peste 100 m lungime, efectuîndu-se patru largiri, pînă la adîncimea de 1,70 m, în dreptul resturilor de locuire mai compacte, semnalate cu prilejul săpării acestei tranșee. Observațiile de ordin stratigrafic și stilistice, precum și în ceea ce privește tipurile de construcție a locuințelor, prilejuite de lărgirile dinspre capătul de est al așezării, mult deranjat prin săpăturile moderne, au fost verificate și întregite prin constatările făcute într-o suprafață mai mare, nederanjată, dinspre capătul de vest al așezării.

Concomitent cu săpăturile din așezarea de pe Cetățuia s-au efectuat și altele în zona șanțurilor de apărare, cercetate destul de bine prin 18 secțiuni de către G. Bersu, precum și într-o porțiune de dincolo de ele, explorată acum pentru prima dată ¹⁴.

Mai mult încă, în vederea identificării necropolei din vremea așezării cucuteniene de pe Cetățuia, s-au efectuat mai multe sondaje în preajma ei.

La fel, cu aceeași atenție a fost cercetată și așezarea cucuteniană din vale, de la Dîmbul Morii ¹⁵. În acest scop, după ce s-a săpat o tranșee lungă aproximativ prin mijlocul stațiunii, s-au efectuat lărgiri pînă la adîncimea medie de 0,50 m în dreptul complexelor de locuințe dinspre capătul de nord al stațiunii. Paralel cu aceste săpături s-au executat și altele atît în zona șanțului de apărare, cît și de dincolo de el.

Prin toate aceste săpături de pe Cetățuia și de la Dîmbul Morii, s-a urmărit, pe de o parte, să se obțină precizii de ordin stratigrafic și topografic relativ la fazele culturii Cucuteni, iar pe de alta să se lămurească problema locuințelor neolitice, aproape total neglijată de către H. Schmidt ¹⁶.

¹³ Pentru aceste săpături vezi M. Petrescu-Dîmbovița, *Nouvelles fouilles archéologiques à Cucuteni-Baitchêni en Roumanie (dans le nord de la Moldavie)*, în *Atti del VI Congresso Internazionale delle Scienze Preistoriche e Protoistoriche*, vol. I, p. 246 și urm.; idem, *Evolution de la civilisation des nouvelles fouilles archéologiques de Cucuteni-Băiceni*, în „*Rivista di Scienze Preistoriche*”, vol. XX, fasc. 1, 1965, p. 157 și urm.; idem, *Importance des nouvelles fouilles archéologiques de Cucuteni-Băiceni*, în „*Sbornik národného Musea v Praze*”, XX (1966), 1/2, p. 55 și urm.; idem, *Cucuteni*, București, Edit. Meridiane, 1966.

¹⁴ Pentru problema șanțurilor de apărare ale acestei stațiuni, precum și din alte așezări cucuteniene din Moldova, vezi Adrian C. Florescu, *Unele considerațiuni privind sistemul de fortificare al așezărilor cucuteniene din Moldova*, în „*Arheologia Moldovei*”, IV, Iași, 1966.

¹⁵ Cf. M. Dinu, *Faza Cucuteni A—B în lumina noilor săpături arheologice de la Cucuteni-Băiceni*, comunicare prezentată la sesiunea științifică din octombrie 1963 a Universității „Al. I. Cuza” din Iași.

¹⁶ Vezi nota 13.

Astfel, în ceea ce privește fazele culturii Cucuteni, prin săpăturile recente de la Cucuteni-Băiceni s-au determinat stratigrafic și stilistic noi etape ale fazelor acestei culturi stabilite de către H. Schmidt¹⁷. Aceasta a fost posibil datorită faptului că s-au efectuat simultan săpături în două așezări cu ceramică pictată de tip Cucuteni, Cetățuia și Dîmbul Morii, fiecare cu cîte o succesiune de depuneri arheologice deosebite între ele.

Deci s-a avut în vedere, pe de o parte, stratigrafia verticală a fiecăreia dintre aceste două stațiuni eneolitice, iar pe de alta stratigrafia orizontală, bazată pe comparația depunerilor din fazele acestor două stațiuni. În felul acesta, în cuprinsul așezării de la Dîmbul Morii au fost precizate fazele Cucuteni A₂ (Trușești) și Cucuteni AB₂, iar pe Cetățuia fazele Cucuteni A₂₋₃, A₃, A-B₁, B₁ și B₂¹⁸. În momentul de față sînt în curs de cercetare fazele culturii Horodiștea-Foltești, de pe Cetățuia și de pe platoul Laiului din apropiere. Deci, pe baza acestor cercetări recente de la Cucuteni-Băiceni, s-au procurat dovezi sigure de stratigrafie orizontală pentru etapele Cucuteni A₂ și A₃, A-B₁ și A-B₂, precum și de stratigrafie verticală pentru etapele Cucuteni B₁ și B₂. La rîndul lor, aceste clasificări ale fazelor culturii Cucuteni sînt confirmate și pe cale stilistică, atît prin caracteristicile de decor ale speciilor pictate, cît și prin ale aceleia denumită impropriu Cucuteni C de către H. Schmidt.

Subîmpărțirile acestea mai fine ale fazelor Cucuteni, stabilite pe această dublă cale stratigrafică (verticală și orizontală) și completate cu detalii de ordin stilistic, sînt în curs de verificare prin cercetarea altor așezări ale culturii Cucuteni, în care sînt dovezi sigure pe cît posibil din una sau două etape ale acestei culturi.

Rezultă, așadar, că nu este vorba de subfaze create în mod artificial, pe criterii de ordin stilistic-tipologic, ci de anumite etape în timp, bine precizate stratigrafic și stilistic, corespunzătoare stadiului de dezvoltare social-economică a triburilor cucuteniene din această vreme a matriarhatului dezvoltat de pe teritoriul Moldovei.

Astfel, după ce primii locuitori au poposit un timp în așezarea din vale, unde au lăsat urme de cultură materială asemănătoare cu acelea din așezarea de la Trușești (Cucuteni A₂), s-au urcat pe platformă, întemeind o așezare temeinică pe locul înalt, numit Cetățuia. Aici s-au așezat la început înspre capătul de est al stațiunii, lăsînd unele urme în depunerea cea mai veche, conștînd din vetre cu margini de pietre, resturi de podele de lut și porțiuni de pămînt ars, precum și din fragmente de vase tricrome asociate, într-o măsură mult mai redusă, cu altele aparținînd speciei cu decor adîncit de tipul Trușești¹⁹. Prezența acestei specii și lipsa aceleia cu dungi albe, de tradiție proto-

¹⁷ Cf. în special M. Petrescu-Dîmbovița, *Evolution de la civilisation de Cucuteni à la lumière des nouvelles fouilles archéologiques de Cucuteni-Băiceni*, p. 157 și urm.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Pentru această specie vezi M. Petrescu-Dîmbovița, *Die wichtigsten Ergebnisse der archäologischen Ausgrabungen in der neolithischen Siedlung von Trușești (Moldau)*, în PZ, XLI, 1963, p. 179 și urm.

cucuteniană, ar putea constitui un indiciu că resturile de locuire respective aparțin unei faze de tranziție de la etapa Trușești (Cucuteni A₂) la aceea reprezentativă de la Cucuteni (Cucuteni A₃). În felul acesta, pe baza celor constatate în așezările de la Dîmbul Morii și Cetățuia de la Cucuteni-Băiceni, se confirmă pe cale stratigrafică poziția cronologică a etapei Cucuteni A₂, care pînă la aceste cercetări era mai mult presupusă decît dovedită.

Locuirea din această etapă a fazei Cucuteni A, nu încă îndeajuns de bine cunoscută, s-a continuat cu deosebită intensitate în etapa următoare, corespunzătoare așezării propriu-zise de tip Cucuteni A de pe Cetățuia, fiind ilustrată prin numeroase vestigii din domeniul culturii materiale și al vieții spirituale din această vreme (Cucuteni A₃).

În afară de acestea, deosebit de important este faptul că așezarea din această etapă a fost întărită cu un șanț de apărare, care a fost cercetat în 1910 de către G. Bersu, cît și recent, confirmîndu-se și cu acest prilej datarea lui în faza Cucuteni A (respectiv faza Cucuteni A₃).

După etapa Cucuteni A₃, locuirea a continuat în așezarea din vale de la Dîmbul Morii, într-o vreme corespunzătoare primei etape a fazei Cucuteni A—B, denumită recent Cucuteni A—B₁, după cum o dovedesc numeroasele vase pictate întregi și fragmentare de stilurile α_1 și β_1 din clasificarea lui H. Schmidt, precum și altele nepictate, din specia zisă Cucuteni C, cu un decor imprimat cu un instrument dințat, descoperite în cuprinsul locuințelor de tipul platformelor de lut ars. Această precizare de ordin topografic și cronologic a locuirii din faza Cucuteni A—B din așezarea de la Dîmbul Morii constituia unul dintre rezultatele importante ale noilor săpături de la Cucuteni-Băiceni, confirmîndu-se pe această cale rezultatele cercetărilor anterioare din așezarea contemporană de la Corlăteni (r. Dorohoi)²⁰. De asemenea, tot cu prilejul acestor cercetări s-a constatat că și așezarea aceasta din vale a fost întărită cu un șanț de apărare, dincolo de care a existat o locuire tot din aceeași vreme, corespunzătoare fazei Cucuteni A—B₁, cu toate că ne-am fi așteptat să se identifice aici o altă mai nouă, din etapa următoare, Cucuteni A—B₂.

În schimb, aceasta a fost identificată pe Cetățuia, atît din punct de vedere stratigrafic, cît și stilistic, fiind frecventă ceramica de stil γ^2 și δ^2 din clasificarea lui H. Schmidt, precum și aceea de tip C cu impresiuni de șnur.

În felul acesta, pe baza cercetărilor recente din cele două așezări eneolitice de la Dîmbul Morii și Cetățuia, se atestă, pe bază de stratigrafie orizontală și în același timp de analiză stilistică, existența a două etape în evoluția fazei Cucuteni A—B. În afară de aceasta, s-a clarificat și poziția stratigrafică și topografică a resturilor din faza Cucuteni A—B din săpăturile lui H. Schmidt, care în monografia acestuia erau mai puțin clare, ca să nu spunem chiar obscure, nerezultînd cu certitudine care dintre resturile de locuire — și îndeosebi ceramica din această fază — provin din așezarea din vale, sondată doar

²⁰ Pentru așezarea din această fază de la Corlăteni vezi I. Nestor și colaboratori, *Săpăturile de pe șantierul Valea Jijiei (Iași-Botoșani-Dorohoi) în anul 1950*, în SCIV, II, 1951, p. 68 și urm.; idem, *Șantierul Valea Jijiei*, în SCIV, III, 1952, p. 84 și urm.

de H. Schmidt, și care din stațiunea de pe Cetățuia. Indiferent însă de aceasta și de faptul că H. Schmidt nu a deosebit două etape în evoluția fazei Cucuteni A—B la Cucuteni-Băiceni, totuși el a ajuns la o cunoaștere destul de precisă a stilurilor ceramice pictate din această fază, tocmai datorită faptului că a efectuat săpături în două așezări ale fazei Cucuteni A—B, dintre care una pe Cetățuia și alta de la Dîmbul Morii.

Locuirea s-a continuat pe Cetățuia și în faza următoare, Cucuteni B, deosebindu-se aici pentru prima dată, stratigrafic și stilistic, două etape ale acestei faze, dintre care una mai veche, Cucuteni B₁, urmată de o alta mai nouă, Cucuteni B₂²¹. Prima dintre aceste etape, contemporană cu șanțul exterior al așezării, cercetat de către G. Bersu și recent, se caracterizează îndeosebi prin asocierea ceramicii de stil δ² și ε din clasificarea lui H. Schmidt. La rîndul ei, cea de-a doua etapă, cînd locuirea s-a extins pe platoul Laiului, cu mult dincolo de șanțul exterior al așezării, devenit prin umplerea lui o simplă depresiune, este ilustrată prin asocierea ceramicii de stil ζ și η din clasificarea aceluiași arheolog german din cele trei nivele de locuințe cu platforme din lut sau piatră, reconstruite și uneori lărgite pe aceleași locuri. În ceea ce privește ceramica de stil ζ s-a constatat că ea este frecventă îndeosebi în cel mai nou nivel de locuințe, întîlnindu-se în schimb din ce în ce mai puțin în celelalte nivele de locuințe ale etapei Cucuteni B₂, cînd prezența ei este mai mult sau mai puțin sporadică.

Aceste constatări de ordin stilistic și stratigrafic, deosebit de importante și de semnificative pentru faza Cucuteni B, au fost posibile numai prin cercetarea cu atenție a unui sector dinspre șanțurile de apărare ale așezării de pe Cetățuia, nederanjat prin săpăturile lui H. Schmidt sau de altele moderne, care, din nefericire, așa cum s-a menționat mai sus, abundă din plin pe Cetățuia de la Cucuteni-Băiceni, îngreunînd mult cercetările. Desigur că cele două etape ale fazei Cucuteni B, deosebite în mod riguros științific pe această dublă cale, stratigrafică și stilistică, pentru a putea fi omologate, se impune să fie confirmate și prin alte descoperiri de așezări, care, prin caracteristicile lor, să poată fi încadrate în etapele B₁ și B₂ ale acestei faze.

Relativ la această problemă, în stadiul actual al cercetărilor se poate admite că etapei Cucuteni B₁ îi aparțin așezările de la Tg.-Ocna—Podei, Aldeni și Prigoreni Mici, iar etapei Cucuteni B₂ acelea de la Valea Lupului, Glăvănești Vechi și Trușești, ca să nu amintim aici decît pe cele mai bine cunoscute.

În continuare, pe același teren și în împrejurimi, pe platoul Laiului, a existat o locuire din faza de tranziție de la neolitic la epoca bronzului. În legătură cu aceasta sînt indicii că pe locurile respective sînt atestate două faze ale culturii Horodiștea-Foltești, dintre care una mai veche, Horodiștea-Foltești Ia, și o alta mai nouă, pe care am putea-o denumi Horodiștea-Foltești Ib,

²¹ Pe lângă aceste două etape, determinate pentru prima dată în 1961 pe Cetățuia de la Cucuteni-Băiceni stratigrafic și stilistic, V. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 291 și urm., a adăugat o a treia etapă, Cucuteni B₃, care, după părerea noastră, nu este confirmată, întrucît stațiunea de la Valea Lupului, atribuită acestei faze, aparține de fapt fazei Cucuteni B₂.

pentru a o deosebi de etapa propriu-zisă Foltești II de la începutul epocii bronzului²².

Din punctul de vedere al cronologiei absolute, fazele culturii Cucuteni propriu-zise atestate la Cucuteni-Băiceni se datează, după părerea noastră, ca și pînă acum, între circa 2600 î.e.n. și 2000 î.e.n., iar cele ale culturii Horodîstea-Foltești între circa 1900 și 1800 î.e.n. Deci pe locurile respective, Dîmbul Morii, Cetățuia și platoul Laiului, a fost o locuire continuă timp de aproximativ 800 de ani.

În legătură cu această problemă a cronologiei absolute, considerăm că, cel puțin pentru stadiul actual al cercetărilor, rezultatele metodei radiocarbon obținute în laboratorul din Groningen (Olanda) pentru unele faze ale culturii Cucuteni nu pot fi acceptate fără rezerve, întrucît contrazică datele cronologice de contact, determinate pe baza legăturilor cu cronologia absolută egipteană și mesopotamiană. Astfel, datările la care s-a ajuns pînă în prezent prin aplicarea metodei C_{14} la unele probe de semințe carbonizate din așezările cucuteniene de la Hăbășești și Valea Lupului sînt prea ridicate atît pentru faza Cucuteni A₃ (Hăbășești), 3130 ± 80 (circa 3400 ± 80 , după corecturile ulterioare), cît și pentru faza Cucuteni B₂ (Valea Lupului), circa 3000 ± 60 (2750 ± 250)²³.

În ceea ce privește etapa Cucuteni A₃, datarea ei la circa 3130 ± 80 (circa 3400 ± 80) este contrazisă de cronologia absolută a depunerii Turdaș în jur de 2800 î.e.n., stabilită recent la Tărtăria pe baza tabletelor de lut cu semne de scriere din această depunere, cu analogii în perioada Djemdet Nasr III b (2800—2750)²⁴.

La fel, considerăm că nu poate fi admisă nici data de 3000 ± 60 (2750 ± 250) pentru etapa Cucuteni B₂. În orice caz, pentru cronologia absolută a acestei etape trebuie avută în vedere și posibilitatea de datare oferită de descoperirile de *depas amphy kypellon* de la Mihalici, lîngă Svilengrad, în Bulgaria²⁵, care, pe baza poziției lor stratigrafice față de depunerile cu tablete din vremea lui Hammurabi, pot fi datate în jurul anului 2000 î.e.n.²⁶. Pen-

²² Pentru aceste etape vezi Silvia Marinescu-Bîlcu, *Unele probleme ale perioadei de tranziție de la neolitic la epoca bronzului în Moldova în lumina a trei morminte de înhumare descoperite la Tîrpești*, în SCIV, XV, 1964, 2, p. 241 și urm.; P. Roman, *Despre unele aspecte ale perioadei de trecere de la neolitic la epoca bronzului în regiunile extracarpătice ale R.S.R.*, în „Revista muzeelor”, I, 1964, p. 320 și urm.; Dorin Popescu, *Asupra începuturilor epocii bronzului în România*, în SCIV, XVI, 1, p. 129 și urm.; SCIV, XVI, 2, p. 323 și urm.

²³ Pentru aceste datări obținute pe baza analizelor C_{14} efectuate la Groningen vezi V. I. Dumitrescu, *Originea și evoluția culturii Cucuteni Tripolie (II)*, în SCIV, XIV, 2, 1963, p. 302 și urm.

²⁴ Vezi N. Vlassa, *Chronology of the Neolithic in Transilvania, in the light of the Tărtăria settlement's stratigraphy*, în „Dacia” n.s., VII, 1963, p. 485 și urm.; V. I. Milojević, *Die Tontafeln von Tărtăria (Siebenbürgen) und die absolute Chronologie des mittel-europäischen Neolithikums*, în „Germania”, 43, 1965, p. 266 și urm.; vezi și Adam Falkenstein, *Zu den Tontafeln aus Tărtăria*, „Germania”, 43, 1965, p. 269 și urm.

²⁵ V. Mikov, *Fouilles et recherches*, I, Musée National Bulgare, Sofia, p. 22.

²⁶ Cf. Claude F. A. Schaffer, *Stratigraphie comparée et chronologie de l'Asie Occidentale (III et II-e millénaires)*, Londra, 1948, p. 242. Aceeași datare a rezultat și din informațiile obținute în 1965 la Ankara de la profesorii T. Özgük și Kemal Balkan.

tru aceasta sînt necesare săpături la Mihalici în scopul stabilirii pe această cale a fazei căreia îi aparține acest tip de vas, precum și pentru precizarea poziției ei cronologice față de etapa finală a culturii Karanovo.

Alte rezultate importante ale noilor cercetări arheologice de la Cucuteni-Băiceni sînt în legătură cu problema locuințelor din așezările cercetate atît de pe Cetățuia, cît și de la Dîmbul Morii.

După cum se știe, locuințele din aceste așezări nu s-au bucurat de atenție din partea lui H. Schmidt, care, în tot timpul celor două campanii de săpături din 1909 și 1910, a secționat mai mult sau mai puțin aceste locuințe, neurmărind, după cum o declară el însuși, să le dezvelească, întrucît, după el, din cauza dărîmăturilor incendiate și suprapuse nu meritau asemenea operații²⁷. Așa se explică faptul că în cele două campanii de săpături nu a fost dezvelită în întregime decît o singură vatră în stratul din faza Cucuteni A²⁸.

Cu toate aceste deficiențe ale sistemului său de săpături, explicabile în parte dacă le raportăm la epoca în care a lucrat, H. Schmidt are meritul, așa cum am arătat mai sus, că pe baza observațiilor stratigrafice rigurose înregistrate și a unei minuțioase analize stilistice a ceramicii, un adevărat model pentru acest fel de cercetări, a reușit să determine fazele culturii Cucuteni, a căror valabilitate se menține pînă astăzi.

Prin săpăturile recente de pe Cetățuia de la Cucuteni-Băiceni s-a constatat că într-adevăr locuințele din cuprinsul acestei așezări au avut mult de suferit, datorită deranjamentelor atît din vechime, dintre care unele chiar din vremea culturii Cucuteni, cît și din epoca modernă. Cu toate acestea, practica căpătată în ultima vreme în cercetarea locuințelor cucuteniene, îndeosebi cu prilejul săpării în întregime a așezărilor cucuteniene de la Hăbășești și Trușești, a fost deosebit de utilă, permițîndu-se chiar în aceste condiții grele a se identifica pe Cetățuia peste 20 de locuințe cu platforme din lut ars sau piatră, ceea ce constituie fără îndoială un succes al științei arheologice românești actuale.

Pe lîngă acestea, în așezarea din vale, de la Dîmbul Morii, au fost descoperite alte 9 locuințe cu platforme de lut ars, care se aflau la o mică adîncime în condiții de conservare destul de bune.

Prin descoperirea acestor locuințe s-au putut face unele observații interesante cu privire la sistemul lor de construcție, precum și relativ la dispoziția lor în planul așezărilor din diferitele faze ale culturii Cucuteni.

Astfel, în ceea ce privește sistemul lor de construcție, s-a constatat că în timp ce în așezarea din vale, de la Dîmbul Morii, s-au folosit pentru podele numai platforme din bîrne groase acoperite cu lut, corespunzătoare plodșciadkilor tripoliene, în aceea de pe Cetățuia s-au utilizat în afară de acestea

²⁷ H. Schmidt, *op. cit.*, p. 8.

²⁸ *Ibidem*, p. 1, 3.

și altele din piatră. Fără a intra aici în detaliile problemei platformelor din bîrne și lipituri caracteristice locuințelor cucuteniene, dintre care unele constituie și astăzi subiect de discuție (de exemplu construcția lor direct pe sol sau la o oarecare depărtare de el, arderea intenționată sau accidentală a platformei ș.a.)²⁹, menționăm numai faptul că prin sistemul lor de construcție li s-au putut preciza atât forma rectangulară, cît și dimensiunile, care ajung, la Dîmbul Morii, pînă la circa 10 m².

Alte observații s-au putut face cu privire la sistemul de construcție al pereților, precum și la interiorul acestor locuințe, constituit, în cazul în care erau mai mari, din mai multe încăperi, deosebite nu întotdeauna destul de clar. Din cuprinsul acestor locuințe s-au dat la iveală resturi din vetre, cuptoare de încălzit și copt, precum și din unele construcții de cult, dintre care se remarcă în mod deosebit un jertfelnic mai mare cruciform, dintr-o locuință cu platformă de lut ars din faza Cucuteni A₃.

Deosebit de important și în același timp nou este faptul că în cuprinsul așezării eneolitice din fazele Cucuteni A₃, A—B₂, B₁ și B₂ de pe Cetățuia de la Cucuteni-Băiceni, în afară de locuințele cu platforme de lut s-au descoperit și altele cu platformă de piatră de dimensiuni mici și mijlocii, care sînt unice pînă în prezent, după cîte cunoaștem, în epoca neoneolitică. Folosirea lespezilor de piatră pentru podinele locuințelor de pe Cetățuia de la Cucuteni-Băiceni este explicabilă, întrucît așezarea eneolitică de pe acest loc a fost instalată pe o platformă de piatră. Podinele de piatră ale acestor locuințe completează uneori platformele de lut ars ale acestora, ceea ce constituie cea mai bună dovadă că în cazul de față acestea au fost construite direct pe pămînt și nu la o oarecare depărtare de el. Alteori ele sînt independente prezentînd într-un caz din faza Cucuteni B₂ o întrerupere cu locul vetrelor, sub care au fost îngropate în mod ritual vase de lut ars. Atît aceste elemente, cît și prezența urmelor de pereți prăbușiți peste platforma de piatră, constituie dovezi sigure că platformele de piatră de pe Cetățuia de la Cucuteni-Băiceni corespund podinelor de locuințe.

Bogatul inventar al tuturor acestor locuințe, cu platforme de lut ars sau piatră, constituit din unelte de silex, piatră, os, corn, lut ars și aramă, precum și din numeroase resturi ceramice frumos pictate, constituie o dovadă evidentă despre stadiul înaintat de dezvoltare social-economică și culturală a societății gentilice matriarhale din epoca respectivă. La rîndul lor, numeroasele figurine feminine și zoomorfe de lut ars, alături de construcțiile de cult din interiorul locuințelor, ilustrează în mod pregnant unele credințe și practici magice-religioase ale locuitorilor din aceste așezări cucuteniene.

Prin aceste descoperiri recente privitoare la cultura materială și viața spirituală a triburilor cucuteniene din așezările de pe Cetățuia și de la Dîmbul

²⁹ V. I. Dumitrescu și colaboratori, *Hăbășești. Monografie arheologică*, București, 1954, p. 182; vezi și M. Petrescu-Dîmbovița, *Die wichtigsten Ergebnisse der archäologischen Ausgrabungen in der neolithischen Siedlung von Truşeşti (Moldau)*, p. 175.

Morii s-au îmbogățit cu date noi cunoștințele în acest domeniu dobândite anterior prin săpăturile de la Cucuteni ale lui H. Schmidt.

În afară de aceste rezultate cu privire la locuirea eneolitică și din perioada de tranziție de la neolitic la epoca bronzului, tot cu prilejul cercetărilor recente s-au mai obținut și altele relativ la perioada geto-dacică (sec. III—II î.e.n.). La acestea trebuie adăugată și achiziționarea unui important tezaur de obiecte de aur din secolul al IV-lea î.e.n., în greutate de peste 2 kg, descoperit întâmplător în 1960 la Băiceni pe platoul Laiu. Prin caracteristicile sale de stil, tezaurul acesta, constituit dintr-un coif, aplice pentru harnașament, butoni și brățară masivă cu capete de cai cu coarne și alte diferite obiecte, este tracic, cu elemente iraniene și grecești, ca și descoperirile cunoscute mai de mult de la Craiova, Agighiol și Poiana Cotofenesti.

Descoperirea unui asemenea tezaur în zona Cucuteni-Băiceni este deosebit de semnificativă pentru înțelegerea stadiului de dezvoltare social-economică și culturală a triburilor traco-getice din această vreme în jumătatea de nord a Moldovei, de când datează și așezările întinse de mare întindere de la Stîncești, Cotnari, Crivești, Moșna și Arsura, adevărate centre ale unor uniuni tribale din această parte a Moldovei³⁰.

Tot perioadei geto-dacice îi aparțin și resturile de locuire din secolele IV—III î.e.n. de pe Cetățuia, precum și din secolele III—II î.e.n. din așezarea din această vreme de pe locul Mlada, unde ele sînt asociate și cu elemente bastarnice de origine germanică. După o întrerupere, corespunzătoare perioadei culturii clasice geto-dacice, din secolele I î.e.n. și I e.n., locuirea a continuat din nou în secolele II—IV e.n.³¹. În această privință menționăm că prin cercetările efectuate în punctele Siliște și Laiu s-a putut preciza că la început, în secolele II—III e.n. a fost o locuire destul de intensă în vale, la Siliște, ilustrată prin locuințe mici de tip semibordei, cu un inventar caracteristic acestei etape. După aceasta, în secolele III—IV e.n., a urmat o locuire, se pare mai sporadică, pe platoul Laiu, la vest de Cetățuia, după care în secolul al IV-lea e.n. așezarea a revenit pe locul la Siliște, fiind atestată prin locuințe de suprafață sau în formă de bordeie, aparținînd culturii Sîntana-Cerneahov. După un interval mai lung de timp, pe același loc și în apropiere a existat o altă așezare din secolele IX—X, din care s-au descoperit cîteva bordeie cu ceramică lucrată la roată, de factură autohtonă.

În fine, tot pe locul Siliște, în secolele XV—XVI s-a instalat și o așezare medievală de tip rural, din care s-au săpat cîteva bordeie cu un inventar

³⁰ Cf. Adrian C. Florescu, *Le problème des établissements fortifiés de la région orientale de la Roumanie*, comunicare prezentată la cel de-al VII-lea Congres internațional de științe pre- și protoistorice din august 1966 de la Praga.

³¹ Această locuire din secolele II—IV e.n. este cercetată metodic de către I. Ioniță, sub a cărui conducere se efectuează săpături intensive în așezarea din vale, de la punctul Siliște.

caracteristic pentru această etapă a feudalismului dezvoltat de pe teritoriul Moldovei.

Deci din trecerea în revistă a acestor rezultate obținute pînă în prezent prin săpături și sondaje în zona Cucuteni-Băiceni se poate deduce cît de intens a fost locuită zona respectivă.

Din acest punct de vedere, săpăturile în curs de la Cucuteni-Băiceni reprezintă doar un început, ele trebuind să fie continuate, și cu mai multă amploare, pentru o documentare mai amplă asupra caracteristicilor și intensității locuirii din vremea orînduirii comunei primitive pînă în perioada feudală inclusiv. Paralel cu aceste săpături vor trebui efectuate recunoașteri arheologice minuțioase și sondaje și în alte locuri de la Cucuteni-Băiceni și împrejurimi, în scopul identificării și altor resturi de locuire din acest foarte lung interval de timp, care pînă în prezent nu se cunosc. Experiența dobîndită în această privință prin cercetările recente de la Cucuteni-Băiceni ne poate fi de un real folos.